

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ

Основи ПВС

– Пані Віро, перед тим як заглибитися в нюанси теми, у двох словах, чому, на вашу думку, нині актуальним є звернення до ПВС в Україні?

– Я нікого не здивую, якщо скажу, що наші суди не справляються з тією кількістю справ, яка до них надходить, провадження в справі деколи триває роками, часто-густо судові вироки не виконуються, а рівень довіри до судової системи загалом є дуже низьким. Саметому настав час звернутися до альтернативних способів вирішення спорів, які зможуть частково розвантажити наші суди та відновити до них довіру громадян. Крім цього, альтернативні способи дозволяють сторонам використовувати методи, які найбільше підходять для врегулювання конкретного спору і відповідають інтересам і вимогам сторін.

– Ви сказали, альтернативні способи вирішення спорів. Альтернативні до чого?

– До судового способу вирішення спорів. Такими альтернативами способами є арбітраж, переговори та медіація.

– Чим вони відрізняються один від одного?

– Суть арбітражу полягає в тому, що коли сторони не бачать можливості для спільного розв'язання проблеми, вони можуть передати спір на розгляд одного або кількох арбітрів. Арбітр як незалежний експерт аналізує інтерпретації спірних питань і пропонує власне розв'язання, яке має вирішити спір. Рішення, винесене арбітром, підлягає негайному виконанню і у виключних випадках може бути переглянуто судом.

Переговори – це коли обидві сторони намагаються вирішити спір спільно. Тут сторони беруть активну участь. Перебіг, а також зміст досягнутого порозуміння залежить виключно від їхніх безпосередніх учасників. Сторони, які ведуть переговори, особисто контролюють як процедуру переговорного процесу, так і його суть.

Одним же з найбільш поширених ПВС є медіація. Про неї варто сказати більше. Медіація відрізняється від арбітражу і переговорів тим, що це процес, у якому третя нейтральна сторона допомагає сторонам у конфлікті досягнути взаємної згоди. Саме ефективність медіації багато в чому залежить від ролі цієї третьої нейтральної сторони (медіатора), яка сприяє тому, щоб сторони змістили акценти з відстоювання своїх позицій на задоволення власних інтересів. Медіатор не є суддею чи арбітром – він не судить і не виносить жодних рішень. Його роль по-

лягає в тому, щоб за-

вдяки знанням певних медіаційних технік допомогти сторонам знайти порозуміння і задовольнити інтереси сторін.

– Виходить, що сторони ПВС мають більше шансів віднайти порозуміння, задовольнити свої інтереси?

– Так, по суті ідея така: «альтернатива судам – належить вам».

Правосуддя залишиться без роботи?

– Чи є система ПВС конкурентом традиційній системі правосуддя?

– На мою думку, вона є «паличкою-виручалочкою» для традиційної системи правосуддя і її ефективним доповненням. ПВС не може повністю замінити судові органи, але може прийти їм на допомогу і частково звільнити від навантаження. Наприклад, у багатьох країнах будь-яка справа (комерційна, цивільна, сімейна) перед тим як розглядатися у суді, повинна бути передана на медіацію. Лише коли сторони не дійшли згоди, суддя розглядатиме справу в суді. Але навіть якщо справа і розглядається у суді, сторони будуть менш емоційними і дозволять судді сконцентруватися на справі, а не працювати з їхніми емоціями.

– Ви кажете про проблеми традиційної системи правосуддя? Чим ви це обґрунтовуєте: спостереженнями чи результатами серйозних досліджень?

– Є й дослідження. Наприклад, дослідження 1995 р. Екрвіна Маста та Сюзан Шіроз (Ervin Mast, Susan Shearose), проведене у США, засвідчило серйозне невдоволення традиційною юридичною практикою та викликало запитання щодо її ефективності. Також тут доцільно згадати відомого норвезького кримінолога Нільса Крісті, який у своїй статті «Конфлікти як власність» сказав, що держава вквала у людей можливість самим ефективно вирішувати конфлікти і продемонстрував саме у чому полягає ця неефективність.

– Ефективно чи неефективно. Які критерії визначення ефективності вирішення спорів, належного здійснення правосуддя?

– Рівень задоволеності сторін та досягнення згоди – це основні критерії.

ПВС: українські реалії та перспективи

– Пані Віро, які, на вашу думку, передумови запровадження ПВС в Україні? Чи потрібна для цього нормативна регламентація?

– Чинне українське законодавство вже заклало основи запровадження ПВС, передбачивши можливість укладення мирової угоди у Цивільному процесуальному кодексі

«АЛЬТЕРНАТИВА СУДАМ – гість редакції, експерт у галузі Віра Землянська про альтернативні

та Господарському процесуальному кодексі, законах «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та навіть у Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах, де передбачено примирення потерпілого та правопорушника у певних категоріях справ. Крім цього, важливе значення мають такі закони України, як «Про третейські суди» і «Про порядок вирішення трудових та колективних спорів». Однак цих норм явно бракує для повноцінного розвитку альтернативних способів вирішення спорів. Для того щоб ПВС розвивалося в Україні, слід принаймні або доповнити чинне законодавство, де зазначити, якими способами може бути досягнуто мирова угода чи примирення, або розробити окремі закони, які б регламентували ПВС та сферу їх дії. На сьогодні Міністерство юстиції України розробило проекти законів «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах» та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо процедури медіації (посередництва)», які внесені на громадське обговорення. Це перша ластівка стосовно саме медіації.

– В якій сфері суспільних відносин чи спорів ПВС в Україні можна вважати потенційно найбільш ефективним та прогресивним?

– По-перше, найбільший потенціал мають комерційні спори в українському бізнес-середовищі та справи щодо інтелектуальної власності. Наші бізнесмени вмюють рахувати час і гроші, і в цьому ПВС не тільки зекономить їм час на вирішення спору і гроші на судові витрати, але й дозволить зберегти ділові взаємини. Зокрема, перспективу має комерційна медіація. Відповідно до дослідження, проведеного Міжнародною фінансовою корпорацією щодо методів вирішення комерційних спорів в Україні (2006 р.), на сьогодні в Україні не існує альтернатив судовому врегулюванню спорів. Третейське законодавство лишається неефективним. Тільки деякі підприємства схильються до розв'язання своїх комерційних спорів шляхом звернення до міжнародних арбітражних інституцій в Україні або за кордоном, однак лише 2% спорів вирішується з їх допомогою. У третейських судах вирішується лише 1,5% спорів. За даними вказаного дослідження представники бізнесу виявили інтерес у впровадженні медіа-

ції у комерційних справах, і понад 55% опитаних підприємств засвідчили свій інтерес у використанні медіації.

По-друге, чимала перспектива за цивільними і сімейними справами, також медіація має майбутнє у кримінальних справах. Хоча це звучить як фантастика для більшості наших юристів, медіація між потерпілим і правопорушником вже понад 20 років розвивається у більшості країн світу, а з 2003 р. і в Україні.

– Які, на ваш погляд, перспективи запровадження онлайнного способу вирішення спорів (online dispute resolution) і чи є він «альтернативним»?

– Цікаве запитання. Цей вид вирішення спорів ще називають електронним або інтернетівським способом розв'язання суперечок. Замість медіатора чи арбітра спір вирішує комп'ютер. Цей спосіб можна назвати «альтернативним», однак я не можу наразі сказати, наскільки він виявиться перспективним...

Відновне правосуддя: невже це можливо?

– Ви тут згадали про медіацію в кримінальних справах. Невже це можливо?

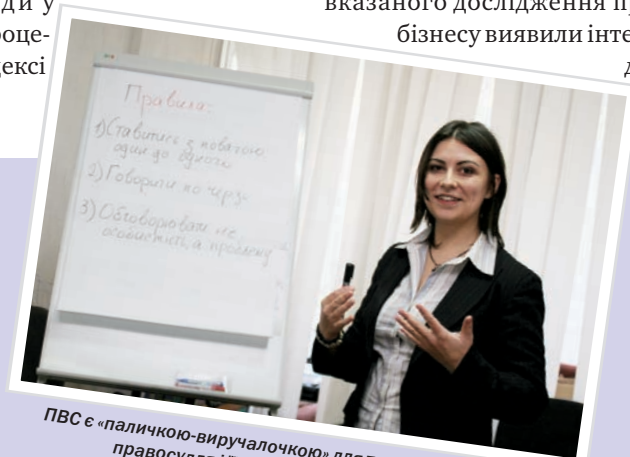
– Це цілком реально. Медіація – це техніка ведення переговорів за допомогою третьої нейтральної сторони, і вона може застосовуватися для вирішення будь-яких спорів чи конфліктів: цивільних, сімейних, кримінальних та міждержавних. Інколи медіацію в кримінальних справах називають програмою примирення між потерпілими та правопорушниками або програмою відновного правосуддя. Програми примирення з'явилися вперше наприкінці 70-х років у США та на початку 80-х років у Європі. На сучасному етапі програми примирення успішно діють у Норвегії, Фінляндії, Великобританії, Австрії, Німеччині, Франції, Бельгії та закріплені на рівні національного законодавства.

– Що таке відновне правосуддя? Чому так воно називається і кого вправляє?

– Термін «відновне правосуддя» походить від англійського словосполучення «restorative justice». Однак за ним не приховується якийсь конкретний метод чи техніка. Це швид-

Медіація відрізняється від арбітражу і переговорів тим, що це процес, у якому третя нейтральна сторона допомагає сторонам у конфлікті досягнути взаємної згоди

ПВС є «паличкою-виручалочкою» для традиційної системи правосуддя і її ефективним доповненням

Відновне правосуддя – це процес, за допомогою якого сторони, втягнуті у злочин, спільно вирішують, як поводитися з його наслідками і які висновки зробити на майбутнє

НАЛЕЖИТЬ ВАМ», – позасудових способів вирішення спорів способи вирішення спорів

підходи до питань злочину і покарання. Відновне правосуддя – це процес, за допомогою якого сторони, втягнуті у злочин, спільно вирішують, як поводитися з його наслідками і які висновки зробити на майбутнє. Відновне правосуддя дозволяє потерпілому одержати від правопорушника відповіді на хвилюючі його запитання, а правопорушнику взяти на себе відповідальність за скоєне і виправити спричинену шкоду. Існує кілька моделей відновного правосуддя: сімейні конференції, медіація та кола правосуддя.

– Хто в Україні здійснює чи здійснюватиме відновне правосуддя?

– В Україні проекти щодо запровадження відновного правосуддя (медіації) в правову систему здійснює Український центр порозуміння спільно з регіональними партнерами. У 2003 р. пілотний проект було започатковано у м. Києві на базі Дарницького районного суду, а в 2004 р. досвід був поширений Україною. Більш детальну інформацію про відновне правосуддя в Україні ви можете отримати, відвідавши сторінку в Інтернеті.

ПВС як засіб зекономити

– Економія коштів і часу вважаються головними причинами звернення підприємців до ПВС. Чи підтверджується практикою ця думка?

– Так, підтверджується. Наприклад, одне з останніх досліджень, яке провів Національний форум з арбітражу в США, доводить, що 76% опитаних адвокатів по всій країні порадили своїм клієнтам звернутися до медіатора минаючи суд. Як бачите, цифри говорять самі за себе.

– Який із ПВС використовується найчастіше? Чому?

– В Україні наразі переговори, оскільки не існує медіації (дослідження Міжнародної фінансової корпорації, 2006 р.), а у світі – медіація. Причини популярності медіації полягають у тому, що сторони активно беруть участь у її процесі на основі діалогу, а не конфронтації. Крім цього, медіація дозволяє обом сторонам бути у вигріші, тоді як рішення арбітра буде на користь однієї сторони.

– Які недоліки звернення до ПВС, що, зокрема, можуть переконати підприємців таки звертатися до суду?

– Підприємцям краще звернутися до суду, якщо існує необхідність в офіційному рішенні суду, однак і тут відкриті двері для укладення мирової угоди.

Технологія вирішення спору

– Пані Віро! Опишіть, будь-ласка, етапи вирішення спору за допомогою ПВС.

– Детальніше розкажу про етапи медіації. Якщо вибір сторін зроблено на користь медіації, то послідовність подальших кроків буде такою: вибір медіатора чи організації, що надає відповідні послуги; підписання угоди про медіацію, де було б зазначено етапи процедури, основні правила і принципи медіації, а також обумовлено гонорар посередника; проведення самої медіації (спільні зустрічі по 3-4 години кожна; у випадку складних комерційних спорів може зайняти і більше часу).

На етапі процедури медіації спершу триває вступна стадія, коли учасники знайомляться між собою та укладають домовленість про правила перебігу процесу. Наступною стадією є з'ясування суті проблеми і представлення сторонами свого погляду на суть конфлікту. Відповіді на запитання іншої сторони та медіатора подаються таким чином, аби у результаті всі учасники процесу змогли сформулювати спільну проблему, виходячи з реальних інтересів сторін конфлікту, а не вимог і взаємних претензій. Третьою стадією є спільний пошук варіантів вирішення проблеми, а четвертою – підготовка остаточної угоди і її підписання.

– Що означає «успішно вирішений спір», адже всі задоволені не будуть?

– Сторони досягають консенсусу, згоди, а не компромісу. В успішно вирішеному спорі всі сторони задоволені, оскільки вони поступаються позиціями, а не інтересами. В цьому і є прихований секрет ПВС, особливо медіації.

– Чи можна вважати рішення ПВС справедливими? Адже сторонам доводиться поступатися у тому, що вони вважають справедливим для себе.

– Сторони добровільно погоджуються брати участь у ПВС. У випадку арбітражу вони самі обирають арбітра, а в разі вибору медіації мають можливість самі брати активну участь у процесі. Всі рішення, які вони приймають під час медіації, є добровільними, тобто справедливими щодо вас.

Медіатор: як ним стати?

– Як же стати кваліфікованим, сертифікованим медіатором?

– Давайте уточнимо. В Україні чи за кордоном? Вимоги щодо підготовки медіаторів відрізняються залежно від країни, а також

залежно від того, в яких галузях медіатор буде застосовувати медіацію як альтернативний спосіб вирішення спору. Це ж стосується і вимог стосовно того, хто може стати медіатором, хоча на практиці медіаторами стають здебільшого психологи, соціальні працівники, юристи...

Зазвичай тренінг і супервізію проводять акредитовані на це організації, які потім видають сертифікат медіатора в разі успішного проходження особою тренінгу та супервізії. Хоча базова підготовка медіаторів дуже подібна в більшості країн, існують певні вимоги щодо кількості годин чи днів, потрачених на тренінг, а також роботу з супервізором. Наприклад, в Австралії вам достатньо пройти 5-денний тренінг з медіації, а потім відпрацювати ще 10 годин з супервізором. В Австрії обов'язкова кількість годин може коливатися від 80 до 300 годин залежно від професійної кваліфікації. Крім цього, як я вже зазначила, має значення те, в якій галузі збирається працювати медіатор.

В Україні наразі немає визначених на національному рівні вимог до кваліфікації медіаторів та акредитованих організацій. Однак є встановлена практика і розроблені стандарти проведення тренінгу для медіаторів і подальшої супервізії. Наприклад, Український центр порозуміння вже не один раз проводив тренінги з медіації як у Києві, так і у регіонах, і за кордоном.

– Якщо завтра заохочу стати медіатором, то куди мені треба звернутися?

– Якщо ви хочете стати медіатором і знаєте іноземну мову, то ви можете пройти тренінг за кордоном. Для цього треба знайти відповідні організації за кордоном.

В Україні ви можете звернутися до Українського центру порозуміння, який має досвід навчання медіаторів.

Кому бути медіатором в Україні?

– Відомі переваги, чому юристи можуть бути успішними медіаторами. Ав чому недоліки того, що юристи можуть стати медіаторами?

– Однією з якостей медіатора є його неупередженість, а

одним з принципів роботи – нейтральність. Медіатор не виносить рішень і не надає порад. Він просто допомагає сторонам знайти найвигідніший варіант який задовольнить обидві сторони. Юристів вчать іншому, їх вчать давати поради або оцінювати хто прав, а хто винуватий на підставі закону. Саме це їм інколи заважає стати успішними медіаторами. Замість того, щоб бути нейтральним посередником, вони можуть перетворюватись у суддю або починати давати поради одній з сторін під час медіації.

– Як вам (можливо, в особистому житті) допоміг досвід ПВС?

– Після того як я почала працювати в Українському центрі порозуміння і пройшла неодноразово різні тренінги з медіації, помітила за собою, що я стала утримуватись від миттєвого засудження людей за їхні негарні вчинки і, водночас, почала для себе шукати пояснення цим вчинкам. Крім цього, я стала більш відкритою у спілкуванні зі своїми близькими і не боюся говорити про те, як мене зачепило те чи інше необдумане слово когось з друзів чи родичів. Часто це дозволяє уникнути конфліктів і усвідомити, хто і що мав насправді надумці. А ще я часто намагаюся помирити тих, хто не може порозумітися навколо мене. І в більшості випадків це вдається!

Спілкувалася Славик БІГУН

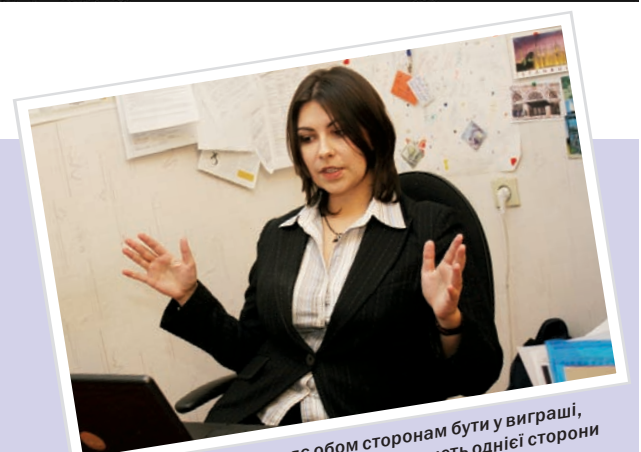
ПЕРСОНА	
П.І.Б.	Віра ЗЕМЛЯНЬСКА
Вік	30 років
Організація	Український центр порозуміння
Посада	Координатор проекту з відновного правосуддя
Попередні посади, досвід	Доцент Академії муніципального управління (2003-2004); експерт програми USAID «Регуляторна реформа в Україні» та проекту UNDP «Підтримка впровадження економічних і соціальних реформ в Україні» (1998-2001); учасник програм стажування в ВРУ, Європейському парламенті та Міжнародному кримінальному суді
Стаж	У галузі права – більше 10 років
Сфери практики	Альтернативні способи вирішення спорів, відновне правосуддя, кримінальне та кримінально-процесуальне право, міжнародне публічне право, міжнародне кримінальне право
Освіта, кваліфікація	University of Sussex (UK) – LL.M з відзнакою з міжнародного кримінального права (2006); НЮАУ ім. Я. Мудрого – диплом к. ю. н. (2003); ЛНУ ім. І. Франка – диплом спеціаліста з відзнакою (1998)
Авторитет в галузі права	Ричард Воглер (Vogler) (University of Sussex), Суддя Скатеріна Трендафілова (Міжнародний кримінальний суд)
Найбільше проф. досягнення	Координування першого в Україні проекту з відновного правосуддя з 2003 р. – «мама» медіації в кримінальних справах в Україні; представництво (перший український член) в правлінні Європейського форуму з відновного правосуддя з 2004 р. (м. Льовен, Бельгія)
Проф. мрія	Представляти Україну в одному з міжнародних судів
Проф. кредо	Повага понад усе

А ще я часто намагаюся помирити тих, хто не може порозумітися навколо мене

В Україні проекти щодо запровадження відновного правосуддя (медіації) в правову систему здійснює Український центр порозуміння спільно з регіональними партнерами

...медіація дозволяє обом сторонам бути у вигріші, тоді як рішення арбітра буде на користь однієї сторони